

TEKST TIM FIERANT

Liepke Scheepstra uit Lioessens - ook wel Gjal, Jelt, Gijs of Bob - was het brein achter de geslaagde overval op de Koepelgevangenis in Arnhem, vandaag 75 jaar geleden. 'Een man wiens durf gekoppeld was aan een zeldzame bezonkenheid van oordeel.'

Gespannen staat Liepke Scheepstra op een steenworp van de Koepelgevangenis te wachten, die 1de mei 1944. Binnen zijn zijn handlangers bezig met de bevrijding van verzetskopstuk Frits Slomp. Slomp was grondlegger van de LO, de Landelijke Organisatie voor Hulp aan Onderduikers. Hij was tien dagen eerder bij een routinecontrole door de marechaussee betrapt met valse papieren en verzetspropaganda. De Duitse Sicherheitsdienst heeft met hem dus een heel vette vis gevangen. Toch had de SD niet direct in de gaten dat het Slomp was die ze te pakken hadden, reden voor de LO haast te maken met de bevrijding. Zou Slomp tot praten worden gedwongen dan liep immers de gehele LO groot gevaar.

Scheepstra - in november 1918 geboren te Lioessens, opgegroeid op Schiermonnikoog - zat tijdens de overval op de Arnhemmer gevangenis nog maar krap een jaar, maar wel volop, in het verzet. En hier stond hij, als leider van wat later een van de belangrijkste verzetsoperaties in de Tweede Wereldoorlog zou blijken. Zijn snelle carrière in het verzet dankte hij aan zijn inzicht en tactisch optreden. Bovendien had hij een opleiding bij de marechaussee genoten en kon hij met wapens omgaan. Ruim een jaar voor de overval op de Koepelgevangenis had Scheepstra zich moeten melden om in krijgsvangenschap te gaan. Hij had als militair gediend. Hij had er geen trek in, weigerde, en dook onder. Vanaf dat moment raakte hij voltijds betrokken bij het georganiseerde verzet. Al vrij snel werd hij aangewezen als leider van de landelijke knokploegorganisatie (LKP) voor het oosten van het land, die hij zelf mede oprichtte.

KNOKPLOEGEN
De LKP deed overvallen op distributiekantoren, ten dienste van de LO, de Landelijke Organisatie voor hulp aan onderduikers. Scheepstra had later in 1944 een belangrijke hand in het samenvoegen van de knokploegen, de Ordedienst en de Raad van Verzet tot de Binnenlandse Strijdkrachten.

Er was dus haast met het bevrijden van Slomp, en het was aan Scheepstra als LKP-Oost leider om een plan te maken voor diens bevrijding. Hij werd daarbij van binnenuit de gevangenis geholpen door de 34-jarige gevangenisleraar en bibliothecharis Joop van Veldhoven. Op basis van Joops informatie lukte het een plattegrond van de Koepelgevangenis te maken en krijgen ze op 3 mei het celnummer van Slomp door. Er werd besloten om de gevangen verzets-

man vrijdagavond 12 mei te bevrijden. Tot Van Veldhoven een dag daarvoor opvangt dat Slomp die vrijdag op transport gaat naar de gevangenis in Scheveningen. De operatie wordt jilings vervoegd. Drie verzetsmannen doen zich bij de poort voor als marechaussees met een gevangene. Zodra ze worden binnengelaten, nemen ze de bewakers onder schot, gevangen en laten ze enkele mede-KP'ers binnen. Deze tactiek zou zeven maanden later in Leeuwarden worden gevolgd, tijdens de overval op de Blokhuispoort.

Liepke Scheepstra moet tijdens de overval buiten wachten. In de LKP-top is besloten dat kopstukken zelf niet aan overvallen mogen deelnemen, vanwege het risico voor de organisatie. Het valt Scheepstra zwaar, maar hij houdt zich hier aan.

Oorlogshistoricus Loe de Jong omschreef Scheepstra als 'een boom van een kerel, sterk als een beer, maar (wat belangrijker was) een

man wiens durf gekoppeld was aan een zeldzame bezonkenheid van oordeel'. De Jong noemde hem een van de 'geboren leiders' van de illegaliteit, 'een ex-korporaal die slechts lager onderwijs genoten had, maar een man die bereid en in staat was om in rustige en verantwoordelijk handelende beslissingen te nemen waar talrijke mensenlevens van afhingen'. Scheepstra gebruikte de schuilnamen Gjal, Jelt en Gijs. Het meest bekend werd hij als 'Bob'.

Op zijn vijfde was Scheepstra met zijn ouders en zusje Baukje naar Schiermonnikoog verhuisd. Op zijn schietende ging hij bij het leger, en toen de Duitsers in mei 1940 Nederland binnenvallen was Scheepstra korporaal bij het Korps Politietroepen. Hij vocht mee tegen de Duitsers, en werd na de capitulatie bij het Korps Rijksveldwacht ingedeeld. Daar nam hij in 1941 ontslag, omdat hij de bezetter niet als wettig gezag erkende. Hij verhuisde naar Westervoort, waar hij beveiligingsbe-

ambte werd bij de Algemene Kunstzijde Unie Arnhem (AKU). Onder die dekmantel was hij actief in het verzet. In 1942 trouwde hij met Frouweke Dijk.

De bevrijdingsactie in de Koepelgevangenis verloopt zonder rumor. Scheepstra kon terugkijken op een zeer geslaagde actie. Slomp en Henk Kruihof, een ander verzetskopstuk, waren weer vrij. Toch bekruipt Scheepstra naderhand het gevoel dat er nog veel meer mensen bevrijd hadden kunnen worden. Bovendien werd in de nasleep van deze actie, zo zou later blijken, de kiem gelegd voor een nog grotere operatie waarbij nog veel meer mensen bevrijd zouden worden.

De Duitsers gaven weinig ruchtbaarheid aan de actie. Achter de schermen werd evenwel hard gewerkt aan de opsporing van de bevrijders en de bevrijding Slomp en Kruihof. Ze doen een huiszoekend bij pension 't Hemeld in de bossen van Oosterbeek, waar de operatie is voorbereid. Daar vinden ze één van de auto's die tijdens de overval is gebruikt. Ze pakken Evert Zwarts op, eigenaar van het pension. Hij wordt naar het Huis van Bewaring in Arnhem gebracht. Zwarts had net als Slomp veel kennis over de verzetsorganisatie, en dus was zijn gevangenschap een risico. Hij werd er fors mishandeld, en liet via Joop van Veldhoven weten dat hij het niet lang meer zou volhouden zijn mond te houden. Er werd besloten om Zwarts in allerijf te bevrijden.

En zo stond Scheepstra nog diezelfde maand aan de vooravond van nog zo'n onderneming.

“ VERZETSMAN LIEPKE SCHEEPSTRA WAS DE DUITSE BEZETTERS TE SLIM AF

Zo soepel als begin mei ging het niet direct.

VUURGEVEGT

De eerste poging, in de nacht van 29 op 30 mei, mislukte als Liepke en zijn adjudant Joop Abbink in een vuurgevecht belanden. Ze ontkomen ternauwernood. Bij de tweede poging op vrijdag 2 juni blijkt dat de beveiliging in de gevangenis is verzaaid, waardoor de mannen zich moeten terugtrekken. Ook de derde poging, op 8 juni, slaagt niet. Het was de bedoeling om via de directeurswoning binnen te komen. De directeur blijkt evenwel niet thuis.

De vierde poging slaagt wel. Twee verzetsmensen, die zich voordoen als domineescht-paar, belen aan bij de directeur. Scheepstra zelf staat verdept opgesteld en houdt de voordeur in de gaten; zijn vrouw Frouweke loopt met hun 1-jarige zoon in de kindervagen heen en weer om ontwikkelingen in de nabije omgeving in de gaten te houden.

Het lukt om 54 mensen te bevrijden. Op een zeker moment denkt Scheepstra een schot te horen, waarop hij toch naar binnen gaat. Maar het bleek geen schot. In groepjes van vier gaan de bevrijden naar buiten; allen krijgen een levensmiddelenkaart en 10 gulden voor de trein of op een andere manier verder te reizen.

Voor de tweede keer binnen een maand is Scheepstra de Duitsers te slim af. Voor hem en zijn gezin betekende het dat hij uit Arnhem moest vertrekken om ergens anders onder te duiken. Hij was inmiddels een van de meest gesochte verzetsstrijders geworden. Vanuit Amersfoort bleef hij leiding geven aan de LKP-ploegen.

In 1944 was hij nauw betrokken bij grootschalige sabotage van het spoor in Oost- en Zuid-Nederland. Als LKP-leider was hij later dat jaar ook nauw betrokken bij het samenvoegen van de LKP, de Ordedienst (OD) en de Raad van Verzet (RVV) tot de Nederlandse Binnenlandse Strijdkrachten (NBS).

NABESTAANDEN

Na de oorlog hield Scheepstra zich eerst bezig met afwikkelingswerk: het vastleggen van de geschiedenis van de illegale werkzaamheden in LKP-verband, de oprichting van de LO-LKP Stichting en de zorg voor voormalige verzetsmensen en hun gezinnen of nabestaanden. Enkele jaren later begon hij een eigen bedrijf als fabrikant van koffiezetapparatuur (ANIMO BV), met vestigingen in Amersfoort en Assen.

Daarnaast is hij zich zijn leven lang blijven inzetten voor de belangen van nabestaanden, het vastleggen van de geschiedenis en het overbrengen van de motivatie voor deelname aan het verzet in 1940-1945 aan volgende generaties. Deze betrokkenheid met de volgende generaties kwam ook tot uitdrukking in zijn bibliotheek over de Tweede Wereldoorlog door zijn nabestaanden geschonken werd aan de Stichting IJsselacademie in Kampen.

Scheepstra werd op 1 oktober 1958 eervol uit militaire dienst ontslagen. In 1946 werd hij onderscheiden met de Militaire Willems-Orde, die hij aanvankelijk weigerde en pas na aandringen van Koningin Wilhelmina aanvaardde „plaatsvervangend voor al die anderen“. De Britse Koning verleende hem de Medaille van de Koning voor Moed tijdens het verdedigen van de Vrijheid. Op 15 september 2002 overleed Liepke Scheepstra in Amersfoort, waarna hij op Schiermonnikoog begraven werd.

Deze foto's maakte Liepke Scheepstra tijdens de overval op het Huis van Bewaring. De kwaliteit laat te wensen over maar het moment is uniek: voor zover bekend zijn het de enige foto's die in de Tweede Wereldoorlog van illegale acties zijn gemaakt op het moment van handeling (meestal zijn het foto's van reconstructies achteraf). Na de bevrijding stuurde Liepke Scheepstra deze twee foto's toe aan elk van de betrokken KP-ers, dan wel hun nabestaanden. In handschrift staat erop: Deze foto is aangeboden aan Joop Abbink ter herinnering aan de overval op het Huis van Bewaring te Arnhem op 11 juni 1944. Voorzitter LKP, L. Scheepstra, Bob.

EEN GEBOREN LEIDER